

Sanja Vulić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

sanja.vulicc@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9198-2369>

Sudbina pjesništva na rubu hrvatskoga kulturnoga prostora na primjeru Stipana Bešlina iz Bačke

Sažetak: U radu se najprije ukratko razmatra položaj pjesništva šokačkih Hrvata u kontekstu hrvatskoga pjesništva u vojvodanskom dijelu Bačke, s osobitim osvrtom na pjesnika Stipana Bešlina koji je živio između dvaju svjetskih ratova. Analizira se zastupljenost toga pjesnika u književnosti matične domovine za njegova života i kasnije, do najnovijega vremena. Donosi se tematski pregled Bešlinova pjesništva, analiziraju se osnovne poetske, stilske i jezične značajke njegovih djela. Upozorava se da je Bešlinova pjesnička sudbina višestruko rubna. Ruban je kao šokačkohrvatski pjesnik iz Bačke, ruban je kao pjesnik katoličke orijentacije, ruban je kao pjesnik kojemu je prva zbirka objavljena gotovo trideset godina poslije smrti, i to u politički vrlo nesklonu vremenu. Kao poetski najuspješnije ističu se Bešlinove pjesme napisane neposredno prije prerane smrti toga pjesnika.

Ključne riječi: Stipan Bešlin, Bačka, pjesništvo, rubnost

1. Uvod

Pokrajina Bačka je do kraja Prvoga svjetskoga rata bila sastavnim dijelom južne Ugarske u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Na tom području stoljećima žive brojni bunjevački i šokački Hrvati. Nakon potpisivanja Trianonskoga ugovora godine 1920. i raspada Monarhije, tu je hrvatsku skupinu raspolovila državna granica jer je Bačka podijeljena među dvjema državama. Dio ih od tada do danas živi u državi Mađarskoj, a drugi dio u različitim državama južnih Slavena koje su nastajale na tom području. Taj je dio Bačke od 2006. u sastavu tada osnovane nove

države Republike Srbije, odnosno njezine sjeverne pokrajine Vojvodine. U tom je dijelu Bačke, u šokačkohrvatskom mjestu Bačkom Monoštoru, 1920. godine (u tadašnjem Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca) rođen pjesnik Stipan Bešlin. Važno je napomenuti da, kad je riječ o hrvatskim piscima iz Bačke, posebice onima iz vojvođanskoga dijela, neusporedivo je više bunjevačkih autora nego šokačkih. U gradu Subotici, kao središtu vojvođanskoga dijela Bačke, formirao se vrlo plodni subotički hrvatski književni krug koji sve do najnovijega doba nastavlja djelovati u na tom prostoru, a i danas je aktivan.¹ Međutim, većina pisaca toga književnoga kruga rodnom su bunjevački Hrvati, dok su šokački Hrvati, kad je riječ o književnoj djelatnosti, bili i ostali u manjini. Sve donedavno pisci subotičkoga književnoga kruga osjećali su se rubnima u odnosu na cjelinu hrvatske književnosti. Što tek reći o šokačkim autorima iz malih bačkih sredina, posebice onih u Vojvodini, koji su opet nedvojbeno rubni u odnosu na subotički hrvatski književni krug? Činjenica je da su takvi autori nerijetko rubni i u umjetničkom pogledu. Ali među njima je bilo i ima pjesnika koji zaslužuju svoje mjesto ne samo u okviru hrvatske književnosti u toj dijaspori nego i u cjelini hrvatske književnosti.

2. Pjesnik Stipan Bešlin

Između dvaju svjetskih ratova takvo mjesto pripada, u okviru hrvatske književnosti nedovoljno ili slabo poznatomu pjesniku Stipanu Bešlinu, rođenomu (kako je već navedeno) 1920. u Bačkom Monoštoru, nedaleko od grada Sombora. Na tome rubu hrvatskoga kulturnoga prostora od najranije je dobi bio orijentiran prema Zagrebu kao kulturnomu središtu svoga naroda. Tako je već kao trinaestogodišnjak počeo surađivati u zagrebačkom listu za mladež *Krijes*, u kojem objavljuje pjesme i poetske crtice. Tada i idućih godina objavljuje i pjesme u katoličkom mjesečniku za djecu i mladež *Anđeo čuvar*, također u listu *Kolo mladeži*, u *Subotičkoj Danici* i zagrebačkom vjerskom časopisu *Glasnik*, te u listu *Svetište sv. Antuna*, također u *Hrvatskom dnevniku*. Kao tinejdžer smatran je velikim pjesničkim talentom. Pjesme su mu objavljivali tada istaknuti časopisi za književnost i kulturu, npr. *Savremenik*, *Hrvatska revija* i *Hrvatska prosvjeta*.² Njegov pjesnički razvoj trajao je, nažalost,

¹ Sanja Vulić, *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj* (Subotica: NIU Hrvatska riječ – Matica hrvatska Ogranak Subotica, 2009), 157–172.

² Bela Gabrić, „Stipan Bešlin (1920–1941)“, *Subotička Danica*, sv. 19, br. 1 (1992): 87.

nepunih osam godina jer je jedva navršio 21 godinu života kada je početkom travnja 1941. umro od sušice. Mladoga, prerano umrloga pjesnika sjetio se te iste 1941. ugledni književnik Vinko Nikolić u časopisu *Hrvatski narod*. Vjerojatno su, upravo zahvaljujući preporuci Vinka Nikolića, Bešlinove pjesme bile uvrštene u knjigu Luigija Salvina *Il Melograno (Lirica croata contemporanea)*, koja je objavljena u Zagrebu 1942. Bilo je još pokušaja skretanja pozornosti na toga pjesnika, pa su mu posmrtno pojedine pjesme od 1942. do 1944. objavljivane u subotičkom časopisu *Klasje naših ravni*, a u zagrebačkom kalendaru *Danica* 1944. i 1946. Međutim, njegova opsegom nevelika rukopisna pjesnička zbirka *Tamna cesta*, koju je (prema svjedočenju kulturnoga povjesničara dr. Matije Evetovića) Bešlin 1940. priredio za tisak³, nikada nije kao cjelina pronađena, pa tako ni objavljena. Ta činjenica, kao i izrazito kršćanska orijentacija njegova pjesništva bile su glavnim razlogom što je njegovo pjesništvo nakon Drugoga svjetskog rata prešućivano punih četvrt stoljeća, premda je za života smatran velikim mladim pjesničkim talentom. Tu je šutnju prekinuo kulturni djelatnik Juraj Lončarević koji je 1967. u subotičkom književnom časopisu *Rukovet* objavio esej o njegovu pjesništvu, a iste ga godine spominje i u *Hrvatskim novinama* u austrijskom Gradišću. Usto u različitim periodičnicima počinje pisati o Bešlinovu pjesničkom opusu. Zahvaljujući Lončareviću, Bešlin 1970., gotovo 30 godina poslije smrti, dobiva svoju prvu pjesničku zbirku *Zaljubljeno proljeće*, koju je Lončarević bio prisiljen objaviti u vlastitoj nakladi jer za nju nije dobio sredstva. Ali i nakon toga o Bešlinu se malo govorilo, još manje pisalo. Uglavnom su ga se prisjetili autori koji su i sami rodом iz Bačke: Marko Čović, Ante Sekulić, Bela Gabrić, Ivan Sabatkai, Ivan Keravin. Dio ga se tih autora opet počeo prisjećati početkom 90-ih, kada su mnoge do tada nepopularne teme ponovo aktualizirane, pa tako i književnost Hrvata u Bačkoj. Koliko se malo o hrvatskim piscima iz Bačke znalo, pokazuje i činjenica da su ponekad svi svrstavani među bunjevačke Hrvate, dok se na šokačke zaboravilo. Tako je npr. 1994. u Zagrebu tiskan tematski broj časopisa *Korabljica* s naslovom „Lipe riči“ i podnaslovom „Iz književnosti bunjevačkih Hrvata“ u izboru Stjepana Sučića. Osim bunjevačkih, u tu su zbirku, kao da su Bunjevci, uvrštene i dva šokačka pjesnika rodом iz Bačke: Ante Jakšić i Stipan Bešlin⁴. Unatoč tomu, bila je to prigoda da se književna

³ Matija Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (Subotica: NIU Hrvatska riječ, 2010), 656.

⁴ Stjepan Sučić, „Lipe riči. Iz književnosti bunjevačkih Hrvata,“ *Korabljica*, sv. 2, br. 2 (1994): 29–50.

javnost ponovo prisjeti Bešlina, koji je u toj zbirci zastupljen s dvjema pjesmama.⁵

Želeći ponovo skrenuti pozornost na toga pjesnika, zajedno s njegovom suzavičajnicom Marijom Šeremešić iz Bačkoga Monoštora, istraživala sam prije desetak godina Bešlinovu dostupnu rukopisnu pjesničku ostavštinu. Te smo pjesme sabrale zajedno s onima već objavljenima u novu zbirku, koju smo priredile za tisak i objavile 2011. u Somboru, u nakladi Udruge „Urbani Šokci“. Zbog načina na koje smo ulazile u trag pojedinim pjesmama, nazvale smo je po Bešlinovoj pjesmi naslovljenoj *Tajanstvenosti trag*.

3. O Bešlinovim pjesmama

Bešlin je iza sebe ostavio barem 78 pjesama, ali do svih nije moguće doći. Među nedostupnima je i šest od ukupno jedanaest pjesama koje je Bešlin objavljivao u listu *Borovo* 1935. i 1936. Budući da su knjižnica i arhiv tvornice *Borovo* izgorjeli u Domovinskom ratu, nismo našle te pjesme, a one, koliko je poznato, nisu drugdje objavljene. Premda najvjerojatnije nije riječ o pjesmama veće umjetničke vrijednosti, bilo bi ih zanimljivo naći, osobito pjesme „Batina obuća“ te „Djeca i cipele Bata“ kao primjer onodobnih promidžbenih pjesama za neki proizvod.

Osim pjesama za djecu, dok još nije bio teško bolestan, Bešlin je rado pisao pejzažnu liriku. On je pjesnik vezanoga stiha, pjesnik ugođaja, pod znatnim utjecajem pjesnika hrvatske moderne. Vrlo je često gradio izmjeničnu rimu, ali obično u svakoj katici zasebno, neovisno o prethodnima. Jedna od takvih je njegova pejzažna pjesma „Noć nad poljima“:

Mjesec srebro toči kroz grančice jela
Na travu što drhće od svježine rane.
Odišu pod toplim krilom noći sela
I cvjetovi čaške mirisne i sane.

Tiho kaplje rosa sa rascvalih grana
I kao biseri svjetluca se sjajni,
Zrakom struji miris plavih jorgovana
I šapat borova zagonetan – bajni.

⁵ Bešlinovo ime *Stipan* u toj je publikaciji promijenjeno u *Stjepan*.

Ako nije uspio drukčije, nastojao je rimovati barem drugi i četvrti stih u svakoj kitici, kao npr. u pjesmi „Tiha noć“:

Svilenim nitima noć omata polja
i njiše. U mekoj kolijevci sanja selo.
A bjelasaju se zvjezdice na strnu,
to cvjeta na njem tiho srebro bijelo.

Budi se čežnja u čaškama cvijeća
što mirisni dah noći nad sobom ćute.
U dnu je neba zaspao žuti mjesec
I zvijezde njegovе sestrice žute.

Svjetlucaju biseri u oštrom trnu
to suze su blistave ponosne rose.
I snovi nečujno na zemlju slijeću
I miris tihi i laskavi nose.

Velikim dijelom svoga pjesničkoga opusa Bešlin pripada hrvatskomu neokatoličkom pjesništvu koje je, nakon Drugoga svjetskog rata do raspada SFRJ, i u Vojvodini i u Hrvatskoj egzistiralo kao ideološki nepoželjno, a time i rubno pjesništvo. Tako je Bešlinova pjesnička sudbina višestruko rubna: ruban je kao šokačkohrvatski pjesnik iz Bačke, ruban je kao pjesnik katoličke orijentacije i kao pjesnik kojemu je prva zbirka objavljena gotovo trideset godina poslije smrti, i to u politički vrlo nesklonu vremenu.

Upravo pjesme vjerskoga nadahnuća sačinjavaju znatan dio Bešlinova poetskog opusa. Nerijetko je nadahnut crkvenim freskama i kipovima baroknih svetaca, pa pjeva o sv. Ambroziju, sv. Augustinu, sv. Alojziju Gonzagi i sv. Lovri, o kojima piše s mladenačkim divljenjem. Pisao je i pjesme o sv. Ivanu don Boscu, sv. Jeronimu, sv. Franji Asiškome, sv. Tereziji Avilskoj.

Ima i pjesama molitava, kao pjesma „Isusu“ koja počinje stihom: „Isuse dođi, ja te čekam“. Dio je pjesama u stilu hrvatskih pučkih marijanskih pobožnosti, kao pjesma naslovljena „Molitva Gospi“, a koja počinje stihovima:

Ja te ljubim, o Marijo
žarom duše svoje.

Dijelom se svojih pjesama izravno dotiče tema i motiva vezanih za Hrvatsku, pa je jednu pjesmu posvetio zagrebačkoj katedrali, a jednu hrvatskomu književnom velikanu Marku Maruliću.

Poetski su mu najuspjelije pojedine pjesme koje je napisao kada je već bio teško bolestan. U početku nastoji graditi složeniju izmjeničnu rimu tipa abab, cdcd, eaea, npr. u pjesmi „Prohujat će svi dani zlobni“:

Prohujat će svi dani zlobni
i strašan nastat će mir,
i s hrasta će na hum moj grobni
muklo padati žir.

Padat će, ah ja ću zaman
u grobu čekati znam!
Kiša će pljuštiti u suton taman
i bit ću sam, o sam.

I snivat ću i riječi strasne
neće mi narušiti mir.
Ptice će plakat u sate kasne
i s hrasta padat će žir.

Ta je pjesma prvi put objavljena tek 2011. u zbirci *Tajanstvenosti trag*. Prema Evetoviću⁶, bila je dio izgubljene rukopisne zbirke *Tamna cesta*. Očuvane su dvije rukopisne inačice te pjesme, koje su gotovo istovjetne. Razlikuju se samo u 3. i 4. stihu prve kitice. U prvoj inačici su stihovi:

i s hrasta će na hum moj grobni
muklo padati žir,

a u drugoj:

i s hrasta tu na hum moj grobni
muklo će padati žir.

U zbirci *Tajanstvenosti trag* izabrana je prva inačica.

Bešlin se postupno sve više okretao slobodnomu stihu. Proživljava duševnu muku zdvajanja, kao u pjesmi „Bolesna samoća“, koja počinje stihom:

Otići sve će stazom zaborava.

⁶ Evetović, *Kulturna povijest*, 656.

U toj se pjesmi pita:

Zašto se duše praćene tajanstvom,
nikad ne vrate iz svog nepovrata?

Sumnje u vječnost duše, koje su ga pri pomisli na skorbu smrt mučile, a koje je izrazio u pjesmi „Bolesna samoća“, kršćanski želi nadvladati u pjesmi „Isus nije zadovoljan sa mnom“:

Isus nije zadovoljan sa mnom
jer su tako crne pjesme moje
i Njegovo srce, ah, to srce
što sulicom grdnom probito je
za me plače u sumračju tamnom.

...

A ja želim napisati nešto
prebijelo ko ljljan što je,
al ne mogu. To sav život, sav mi
ide cestom mračnom, a ne plamnóm.

Ipak, u pjesmi „Duša“ nastoji sam sebe utješiti pred skorom smrću pa pjeva:

I nije me briga
Smrt odnijet neće nadahnuće svako.
Ostat će bitno. To je duša.
To je vapaj tijela u visine plave.

Tješi se također skorim susretom s preminulim pjesnikom Aleksom Kokićem⁷, koji je kao i on iz Bačke. Pjesma „Mome dragom Aleksi Kokiću“ završava stihovima „i ja s žutim jabukama uskoro ću doći tu, gdje si i ti“.

Doslovce nekoliko sati prije smrti dvadesetjednogodišnji Bešlin napisao je pjesmu „Tužan dan“. Pomiren s neminovnim, potpuno svjestan svega, u kršćanskom se duhu oprašta sa životom. Pjesma završava stihovima:

⁷ Književnik i svećenik Aleksa Kokić (1913. – 1940.), rodom iz Subotice, bio je pjesnik, prozni pisac i autor igrokaza. Kao književnik katoličke orijentacije omiljeni je književnik bačkih Hrvata.

Vatrena kola na cesti mračnoj čekaju.
 Dušo, spremi se i pozdravi u šumi srnu.
 Moje tijelo tako je slabo i umorno.
 O ta blizina smrti, o ti koraci
 sa životom rastajanje.

4. Osvrt na jezične i stilske značajke Bešlinova pjesništva

Bešlin je nastojao pisati normiranim hrvatskim književnim jezikom. Rođeni ikavac dosljedno je rabio ijekavski refleks jata. Nastojao je birati i hrvatski leksik, ali zbog neznanja, a još više zbog potreba rime i metra, u tome nije dosljedan. Zato se u njegovim stihovima susreću npr. srbizmi, *naočari* u značenju ‘naočale’ (u pjesmi „Mačja škola“, jednoj od najranijih Bešlinovih pjesama). Neke od realizacija ponajprije treba smatrati dijalektizmima, npr. imenicu *veče* ‘večer’ u srednjem rodu, kako je uobičajeno u govorima bunjevačkih i šokačkih Hrvata u Bačkoj. Zato nije čudno što su pojedine Bešlinove pjesme naslovljene „Veče“; „Ljetno veče“; „Veče nad poljima“.

Premda uobičajen u Bešlinovu rodnom govoru, infinitiv bez dočetnoga *-i* često je u njegovu pjesništvu u službi ritma i metra, npr. u dvanaesteračkom stihu *Kod stola će služiti kraljica nam bajna* u pjesmi za djecu naslovljenoj „Poziv“, koja je cijela napisana u dvanaestercima.

U službi je rime dijalektizam *njijā* ‘njiše’ (tj. prezentski glagolski oblik za 3. os. jd.), koji se rimuje sa *zasijā* (u pjesmi „Don Bosku“):

Vedar ko nebo, kad mjesec zasija,
 Ko dijete što se u ljuljašci njija.

Sintagmom *ljuti jad da stiša*, s konstrukcijom *da + prezent*, koristi se zbog rime s akuzativnim oblikom *miša* (u pjesmi za djecu „Mačji jadi“):

U zubima nosi ugojenog miša
 on će joj donekle ljuti jad da stiša.

Inačicu *neko* neodređene zamjenice ‘netko’ rimuje s dijalektalnim glagolskim pridjevom radnim *reko* ‘rekao’ (u pjesmi za djecu „Oglas“):

I kraljevskog konja odveo je neko,
 Premda nije nikom ništa o tom reko.

Bešlin voli stileme uobičajene u onodobnome pjesništvu, kao npr. *noćca, sanak, tavan, tavana* ‘taman, tamna’, *uvehle* ‘uvele’, uključujući i dvosložni jat u gramatičkom morfemu pridjevske sklonidbe: *promuklijem glasom* ‘promuklim glasom’ (u pjesmi „Veče nad poljima“). S jedne je strane tako pisao po uzoru na pjesnike hrvatske moderne, a istodobno je tako dobio željeni dvanaesterački stih: *Negdje gavran gače promuklijem glasom*.

Bešlin također rabi stileme u službi rime. Tako se npr. u više pjesama imenica *maca* rimuje s prezentom *koraca* ‘korača’.

5. Kratka zaključna napomena

Pišući o Bešlinovu pjesničkom opusu, Bela Gabrić⁸ ističe da je Bešlin „bio naš veliki pjesnički talenat i niti jedan naš pjesnik sa toliko godina nije uspio objaviti svoje pjesme u najuglednijim hrvatskim časopisima toga doba.“ Pritom je Gabrić vjerojatno mislio na hrvatske pjesnike iz Bačke, iz koje je i sâm bio rodom. Ako pak govorimo o hrvatskoj književnosti u cjelini, ostaje činjenica da iz današnje perspektive nije moguće realno procijeniti koliko je hrvatska književnost izgubila smrću dvadesetjednogodišnjega Bešlina. Pitanje ostaje tim otvorenije imaju li se na umu pjesme koje je mladi pjesnik, na rubu tjelesnih snaga, pisao neposredno prije prerane smrti.

Literatura i vrela

Bešlin, Stipan. *Zaljubljeno proljeće*. Zagreb: Naklada J. Lončarevića, 1969.

Bešlin, Stipan. *Tajanstvenosti trag*. Sombor: UG „Urbani Šokci“, 2011.

Evetović, Matija. *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. Subotica: NIU Hrvatska riječ, 2010.

Gabrić, Bela. „Stipan Bešlin (1920–1941)“, *Subotička Danica*, sv. 19, br. 1 (1992): 87.

Lončarević, Juraj. „Zaboravljeni šokački pjesnik Bačke – Stipa Bešlin.“ *Rukovet*, sv. 10, br. 10 (1967): 588–601.

Sekulić, Ante. *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*. Zagreb: Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga centra PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljništvu, 1996.

⁸ Gabrić, „Stipan Bešlin,“ 87.

- Sučić, Stjepan. „Lipe riči. Iz književnosti bunjevačkih Hrvata,“ *Korabljica*, sv. 2, br. 2 (1994): 7–127.
- Vulić, Sanja. *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj*. Subotica: NIU Hrvatska riječ – Matica hrvatska, Ogranak Subotica, 2009.

The Destiny of Croatian Poetry at the Margins of Croatian Cultural Area on the Example of Stipan Bešlin from Bačka

Summary: This paper presents a brief review of the position of poetry written by Šokci Croats in the context of Croatian poetry in the part of Bačka that belongs to Vojvodina. Particular attention is placed upon the poet Stipan Bešlin, who lived in the inter-war period. We analyse the representation of the mentioned poet on Croatian ground during his life till nowadays. In addition, Bešlin's poetry is thematically reviewed; his poetry, his stylistic and linguistic choices are researched. It is shown that Bešlin's poetic destiny is marginalised from different aspects. He is marginalised as a šokavian poet from Bačka, and as a poet who is Catholic as well as a poet whose first book of poems was published thirty years after his death, in a politically inconvenient moment. The poems Bešlin wrote short before his early death are considered his best poetic work.

Keywords: Stipan Bešlin, Bačka, poetry, marginality